

CHRISTIAN ROY

HAGYOMÁNYOS FESZTIVÁLOK – EGY MULTIKULTURÁLIS ENCIKLOPÉDIA

Bevezetés a heortológiába

A mióta világ a világ, az emberi társadalmak élete többnyire szakrális ünnepciklusok szigorú előírásait követte. Ebből a körkörségből lényegében az sem ragadta ki az embert, hogy a modern világ szekuláris történelme a fesztiválokat a haladás kiegészítésként, lineáris vonalán helyezte el. A napi rutin megszakításával a fesztivál fellazítja, átrendezi a társadalom szövetét – hogy jobban kiemelje ezeket a szövetet meghatározó elképzelés- és hiedelemmintákat, reményeket és félelmeket, alapvető mítoszokat és megváltó víziókat. Tény, hogy a kultúra megértéséhez a fesztiválok adják a kulcsot. Erről akkor győződtem meg, amikor 2003-ban, fesztiválenciklopédiám utolsó szócikkeinek írása közben a hírekben azt olvastam, hogy az iraki sííták sok év után először zarándokolhattak el Kerbala szent városába, hogy megünnepeljék a Szaddám Huszein rendszerében betiltott Ashura-ünnepet. Ez az ünnep volt ugyanis a sííták identitásünnep. Alig telt el néhány nap Szaddám Huszein diktatúrájának bukása után, a háború tépte ország még romokban állt, nyoma sem volt semmiféle rendnek és törvénynek, és mégis emberek milliói keltek útra, hogy elzarándokoljanak Kerbalába. A következő évi véres merényletsorozat az Ashura-ünnepi zarándoklat további színheyein szomorú bizonyítékát adta a zarándoklat igen érzékeny – és ezért politikailag stratégiai jelentőséggel bíró – társadalmi szerepének. Azért ilyen nagy a tét, mert egy ilyen ünnep alkalmával

**A társadalmi időt az
emelkedettség ilyen
életteli csúcspillanatai
tagolják.**

Forrás: Christian Roy: *Traditional Festivals: a Multicultural Encyclopedia*. ABC-CLIO, Oxford – Santa Barbara – Denver, 2005. Részlet a könyv bevezetőjéből.

JK
2013/4

az adott kultúra időtlen elemei kapnak – tudatos vagy tudattalan – nyomatékot. Az identitás ekkor valós időben fedi fel magát, olyan rítusok révén, melyek a résztvevőt kivetik a szekvenciális időből, és ráébresztik valódi helyére a dolgok rendjében, legyen az társadalmi struktúra, a természet szezonális ciklusai vagy az embernek mint szellemi lénynek végső sorsa. Ezek a jelentésszintek ma egymás mellett élnek a hagyományos fesztiválok szertartásaiban és szokásaiban. A fesztivált úgy lehet felfogni mint szabályosan ismétlődő cselekvések együttesét, amelyekben egyfajta szakrális kozmikus rend jelenik meg és válik hatékonnyá. Ez a kozmikus rend az idő ismétlődő ciklusságában valósul meg. A fesztiválok arra szolgálnak, hogy az ember visszataláljon hajdani önmagához, és felülemelkedjen a napi szükségletein. A fesztiválok révén az ember biztosítani tudja a legmegfelelőbb körülményeket szükségleteinek kielégítéséhez: a fesztiválok bizonyos értelemben megkímélik az embert a szokásos gyakorlati megszorításoktól. A „normális” időnek ez a felfüggesztése az, amely lehetővé teszi, hogy a fesztiválokban a kultúra „játékos elemei” domináljanak. Pontosan ez a játékoság ragadta meg a holland történész, Johan Huizinga (1872–1945) érdeklődését, aki egy egész tanulmányt szentelt a témának: „Amikor egy szakrális aktust ünnepelünk, ez az aktus valamilyen általánosabb ünnepszorozatba tagolódik bele. Az emberek, amikor a szent helyen összegyűlnek, a kollektív örömmézés reményében tesszik ezt. Megszentelés, áldozat, szakrális táncok és versenyek, performanszok és misztériumok, mindez az ünneplés keretében történik. Gondoljunk az ókori görög fesztiválokra vagy a mai afrikai vallási ünnepekre, a fesztiválokat nem határolja el éles választóvonal a központi titkot körülvevő szent örülettől.”¹

Minden hagyományos fesztiválban egyszerre van jelen „a korlátlan kicsapongás és a fennkölt misztérium”. Mint ilyen „a hagyományos fesztivál feltétlenül azok közé a valódi fesztiválok közé tartozik, amilyenre csak a vallási fesztiválok esetében látunk példát. A vallási fesztiválok ugyanis a felülről szervezett, szekularizált fesztiválokkal szemben széleskörűen társadalmiak, azaz nem a szervezők kénye-kedve határozza meg, hogy milyen – különben az ünnepélyesség halvány árnyékával sem rendelkező – napot jelölnek ki a naptárban számukra” – ezeket a gondolatokat fogalmazza meg Marcel Proust *Az eltűnt idő nyomában* című nagyszabású regényének első kötetében.² Mert semmiképpen nem véletlen, hogy Proustnál az elbeszélő személyes áhítózása a „kitüntetett pillanatokra” – amelyben az ember élete átmenetileg egységes egészzé áll össze –, olyan emlék, amely visszaviszi őt egy tavaszi templomfesztivál gyermekkori élményéhez, annak legautentikusabb valóságához. Ebben a felvillanó emlékben olvad aztán össze a valóságos jelenlét valamiféle időt és teret átívelő egységes élménnyé. Hasonló folyamat játszódik a fesztivál ideje alatt a közösségek kollektív pszichéjében. A fesztiválok tanulmányozása révén megérthetjük, hogy miképpen olvasztja egyggyé a közösséget az emlékezés, hogyan valósul meg a „kitüntetett pillanatok” újrateremtése abban a reménnyel teljes anticipációban, amely a fesztivált megelőzi, de legfőképpen a teljes értékű részvételben, a hétköznapi idő áramlásából kiemelkedő „időtlen” pillanatok átélésében. A társadalmi időt az emelkedettség ilyen életteli csúcspillanatai tagolják. A társadalmi idő végső soron a fesztiválhagyományok szakrális ritmusát követi, szemben a modern világi élet homogén tempójával, amelyben a nyilvános rendezvények dátumát és napirendjét – mint szándékosan kitalált hagyományt – önkényesen jelöljük ki. A hagyományos fesztiválok ilyenképpen ellenpontoszzák a mai modern fesztiválokat, mint ahogy Proustnál is ez a szembeállítás határozza meg egymáshoz való viszonyukat. Ezzel együtt a természet szezonális ritmusára ráhangolódott pogány rítusok mellett és az örökkévalóság ünnepekbe beleszővődött sejtetésein túl érdemes elgondolkoznunk azon, ahogy a „magas”- vagy „világ”-vallások önkényesen felülírják ezeket a rítusokat – akár tudomásul vesszük ezt, akár nem.

Több mint 150 – különböző korszakokból és régiókból vett fesztivált próbáltam meg könyvemben leírni, ebbe éppúgy belefértek a világvallások nagy ünnepei, mint az ókori civilizációk szent fesztiváljai, de helyet kaptak benne kevésbé ismert törzsi társadalmak helyi kultúrájában megfigyelhető évszaki rítusok legjellemzőbb példái is. Céлом nem csupán az, hogy számba vegyem a mai világ ünnepi szokásait, hanem hogy megvilágítsam azokat az ünnepi cselekvésmintákat, amelyek minden társadalmat átszönek, igaz, a múltban hangsúlyozottabban teszik ezt, mint a jelenben. Kihalt vagy távoli társadalmak ünnepi rítusainak bemutatása új fényben tüntetheti fel saját, még megfejtésre váró rítusainkat. Lehet, hogy távoli rokonságot fedezünk fel bennük, lehet, hogy csak párhuzamot, de mindenképpen olyan motívumokkal van dolgunk, amelyek markáns nyomot hagytak a történelmünkön. Egy-egy szócikkben rendszerint különböző megközelítések találkoznak, a hagyományos teológiától a kulturális antropológiáig, a néprajztól a társadalomelméletig. A sokoldalú megközelítés célja az, hogy a fesztivált nemcsak tartalmában, hanem összefüggéseiben is megragadja, különös tekintettel a történelmi fejlődés sajátosságaira és a földrajzilag eltérő változatokra, mindenütt, ahol erre lehetőség nyílik. Célunk minden esetben az, hogy fogalmat adjunk arról, hogy mit jelent a hagyományos fesztivál az emberek életében, akik részt vesznek (vagy részt vettek) az ünnepi rítusokban. Ezen túl a leírások hozzájárulhatnak egy szélesebb értelemben vett kulturális dinamika, valamint a fesztiválok kulcsmozzanataiban rejlő szellemi princípiumok megértéséhez.

Ilyen értelemben minden szócikk önmagában is jelentéssel bír, az adott fesztivál univerzumára nyíló ablak („portál”). Másfelől, ahol ennek van létjogosultsága, kapcsolatot próbálunk teremteni egyéb szócikk párhuzamos univerzumával, nemcsak azért, hogy „kitöltsük” a közvetlen kulturális kontextust, hanem hogy kimutassuk a közös motívumokat, és egymásra vonatkoztassuk az ünnepi viselkedés különböző megnyilvánulásait, akár explicit módon a szövegben vagy implicit módon a kereszthivatkozásokban. Ha valaki hajlamos arra, hogy túlmerészkedjen a fesztiválok esetenkénti böngészésén, a kézre eső információk visszakeresésén, annak lehetősége nyílik összekötni a pontokat és megtalálni a közös motívumokat mondjuk az azték Új Tűz Ünnepeiben és a hasonló jellegű tűzszertartásokban, hiszen ezek a világ minden táján honos megújulás-fesztiválok szerves részét alkotják. Azték esőfesztiválok motívumait ismerjük fel például Új-Mexikó indián népeinél, valamint a pünkösd (Whitsuntide) népszokásokban Nagy-Britanniától a Balkánig. Az első természetesen összefüggő tabuk rítusai éppúgy megtalálhatók az afrikai Jam Fesztiválokban, mint az amerikai indiánok „zöldkukorica-táncában”. Ugyanezek az elemek köszönnek vissza a zsidó ünnepekben, az ókori Athénban és Rómában vagy a mai Japánban és a prekolombiánus Peruban. A potlach téli ajándékcseré motívumai a kelta Írországtól az amerikai Északnyugatig, Kínától Quebecig mindenütt fellelhetők. Az újévi (szilveszter) fesztiválok lármás farsangi hangulata előbukkan a halottak napjának viselkedésmintáiban, de tetten érjük őket a tavaszi fesztiválok és karneválok Riótól Marokkóig, Rómától Mexikóig terjedő palettáján is.

Aradi József fordítása

■ JEGYZETEK

1. Johan Huizinga: *Homo ludens. Kísérlet a kultúra játék-elemeinek meghatározására*. (Ford. Máthé Klára) Universum Könyvkiadó, Szeged, 1990. [Reprint] 21.
2. A szerző szabadon fordít az *À la recherche du temps perdu* első kötetéből, Tome 1: *Du Côté de chez Swann*. NRF, Paris, 1919. 106, 130. A könyv magyar fordítása: Marcel Proust. *Az eltűnt idő nyomában 1.* – Swann. (Ford. Gyergyvai Albert) Magvető, Bp., 2006.